

Kees Sluis,
Sander van Gangelen
&
Addie Gerritsen

beleid

27

VOORTGEZET BASISONDERWIJS, GOED VOOR DE AANSLUITING BO-VO?

Verschillende artikelen in dit nummer geven aan, dat met name het voortgezet onderwijs beter zou moeten aansluiten bij het basisonderwijs. Nu is er de laatste tijd reeds veel discussie over hoe het voortgezet onderwijs er in de toekomst moet uitzien. Veel stof heeft de nota 'Verder na de basisschool' van de toenmalige minister Van Kemenade en staatssecretaris Deetman doen opwaaien.

Nu Deetman zelf minister is geworden, laat hij zich bij de beleidsbepaling voor de toekomst van het voortgezet onderwijs adviseren door de Adviesraad voor de eerste fase van het voortgezet onderwijs. Voorzitter van deze Adviesraad is Jan Herman Meesters, eerst godsdienstleraar in Amsterdam, later directeur van de afdeling avo-vwo van het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum in Hoevelaken. Met hem praatte de redactie over de ideeën van de Adviesraad voor het voortgezet onderwijs.

Wat doet zo'n adviesraad?

Zo'n adviesraad adviseert de minister binnen de beleidskaders, die door hem en het kabinet zijn gesteld. Voor het voortgezet onderwijs betekent dit bijvoorbeeld, dat er de komende vier jaar geen beslissing zal vallen of er in de toekomst *uitsluitend* voortgezet basisonderwijs zal zijn. Nu kan zo'n raad wel adviseren, dat er *wél* alleen voortgezet basisonderwijs (VBaO) moet komen, maar dat is niet interessant omdat er nu eenmaal een andere afspraak bij het regeerakkoord is gemaakt. De adviesraad houdt zich niet alleen met de middenschoolexperimenten bezig, maar met het hele voortgezet onderwijs zoals dat groeit en bloeit. Wel kan men zeggen dat er zeker voortgezet basisonderwijs komt, maar of dat de *enige* onder-

wijsvorm zal zijn, dan wel dat er een tweesporig systeem zal zijn zoals in Engeland, dat zal de volgende regering mogen uitmaken.

Als u zo'n voorstander bent van voortgezet basisonderwijs, dan moet u het gevoel hebben dat er van alles mis is met het huidige voortgezet onderwijs?

Ik zou deze vraag graag wat willen nuanceren tot de volgende: waarin denk je dat wijziging van de structuur van het voortgezet onderwijs zou maken, dat een aantal dingen nog beter gaan lopen? In de huidige structuur wordt een aantal kansen gemist. Het allerbelangrijkste is, dat voor leerlingen op hun elfde of twaalfde jaar wordt beslist op welke wijze zij hun studie zullen voortzetten.

Dat moment zou moeten worden uitgesteld tot hun vijftiende of zestiende jaar. Dat is het grote winstpunt van voortgezet basisonderwijs. Daarnaast denk ik dat een aantal kinderen bij de huidige gang van zaken minder kansen heeft dan wenselijk is; ik denk aan de enorme achterstanden die sociale factoren met zich meebrengen: het nest waaruit je komt en het feit of je een jongen of een meisje bent. Een derde punt is dat de vorming die jongeren op dit moment ontvangen, eenzijdig cognitief is. Geen kwaad woord over cognitief, hoor, maar wel in zijn eenzijdigheid. Tenslotte denk ik dat het nog erg een concurrentiestrijd is op school, om het maar zover mogelijk te schoppen. Aan sociaal leren en met elkaar optrekken wordt onvoldoende toegekomen, terwijl juist in de toekomst, als men veel meer vrije tijd heeft, die sociale verbanden essentieel zullen zijn. Het is overigens zo, dat deze uitgangspunten door vrijwel niemand meer worden betwist, maar de hamvraag is hoe we deze kunnen realiseren.

Gaan de middenschoolexperimenten in dezelfde richting als waarin u het voortgezet basisonderwijs denkt?

Ja en nee, maar er zijn wel verschillen. De voortgang van experimenten, studies, gegevens over ontwikkelingen in het buitenland dragen allemaal bij tot nieuwe inzichten. De nota 'Verder na de basisschool' spreekt bijvoorbeeld van een verdeling van het onderwijs in elf aspecten. Dat komt op geen enkele middenschool in deze vorm voor. Daarnaast is het natuurlijk van groot belang om ook te kijken naar wat zich reeds in het vigerende onderwijs ontwikkelt. Heel interessant zal zijn wat de Centrale Werkgroep, samengesteld uit vertegenwoordigers van de onderwijsorganisaties, van de nota zullen vinden. De conclusies van deze werkgroep moeten bijdragen aan de totstandkoming van een wet, die een kader biedt voor de nieuwe scholen voor voortgezet basisonderwijs die waarschijnlijk in 1985 van start gaan.

Zal het voortgezet onderwijs een beetje gaan lijken op het huidige basisonderwijs?

Hoewel het koffiedik-kijken is, is er toch een bepaald perspectief. Van Kemenade en Deetman hebben hun nota niet voor niets 'Verder na de basisschool' genoemd, waarbij ik de nadruk op *basis* leg. De basisschool is in een aantal opzichten verder dan het voortgezet onderwijs. Met name is de pedagogische component daarin veel

zwaarder vertegenwoordigd. Als je nu de simpele uiteenzetting volgt, dat onderwijs bestaat uit *begeleiden* en *opleiden*, dan ligt in het voortgezet onderwijs het accent heel zwaar op het opleiden met het cognitief aspect daarin. In het voortgezet basisonderwijs zal ook meer, niet alleen, van begeleiden sprake zijn, want deze school beoogt dat leerlingen *zelf* na drie jaar kunnen bepalen naar welke vorm van vervolgonderwijs zij zullen gaan. Het mentoraat zal niet meer iets zijn dat je erbij doet, maar zal een wezenlijke taak van elke leraar zijn. Pedagoog zijn, dat is toch het mooiste wat er is, kinderen begeleiden op weg naar de toekomst.

Waarom wordt het voortgezet basisonderwijs niet geplaatst in het basisonderwijs, anders blijft er toch nog de kans van een breuklijn op elf- of twaalfjarige leeftijd?

Er is een politieke beslissing genomen in de nota 'Verder na de basisschool', dat de school voor voortgezet basisonderwijs een zelfstandige school zal zijn. Er waren wel experimenten Funderend Onderwijs, dat wil zeggen voor onderwijs voor 4- tot 15-/16-jarigen, maar die zullen dit jaar eindigen. Het basisonderwijs is nog teveel zelf bezig om zich tot basisonderwijs om te vormen; daar kun je niet direct voortgezet basisonderwijs op gaan bouwen, dat nog helemaal vorm moet krijgen. Op zichzelf ben ik wel voorstander van funderend onderwijs, maar dat zou in deze situatie teveel van de mens vragen. Er wordt op dit moment al veel gevraagd.

Denkt u dat het lerarencorps in het voortgezet onderwijs de voorgestelde veranderingen aankan?

Ik ben me ervan bewust dat je niet zomaar van iemand die al 25 jaar leerlingen 'opleidt' in zijn vak, kunt vragen om nog grote nadruk op het pedagogisch handelen te leggen. Dat vraagt tijd van bijstelling, van nieuwe oriëntatie. En dat zal een uitgebreid nascholingsprogramma vragen waarin je een stukje training krijgt in hoe dat dan moet met die pedagogische component. Ik ben daar niet pessimistisch over. Als we vinden dat het 'moet', dan zullen er ook zeker wegen te vinden zijn om het te bereiken. Bovendien denk ik dat er al een aantal mensen in het onderwijs aanwezig is die grote pedagogische begaafdheid heeft.

Zal die school voor voortgezet basisonderwijs nu meer lijken op een goede basisschool of zal die

school toch meer een voorbereiding op de vervolgschool zijn?

Als het goed is, is het een pedagogische school. Maar dat betekent niet dat er ge-freewheeled kan worden in de gedachte dat het toch pas rond je zestiende serieus wordt. In de school voor voortgezet basisonderwijs zal ook geleerd moeten worden, dat wil zeggen dat men zich kennis zal moeten eigen maken. Hoogstens zal er een accentverschil zijn. In het VBaO zal het accent liggen op het begeleiden, in het vervolgonderwijs zal het accent misschien iets meer liggen op het opleiden. Ook daar kan die begeleidingscomponent niet ontbreken. Maar we zullen er wel voor moeten oppassen, dat dat vervolgonderwijs zijn schaduwen niet teveel vooruit zal werpen. Anders worden al in een veel te vroeg stadium de schapen van de bokken gescheiden.

Maar hoe kunt u nu voorkomen, dat die vervolgopleidingen hun schaduwen al vooruitwerpen? Op de huidige middenscholen is dat al een probleem.

Maar er is een belangrijk verschil. Nu leveren middenscholen leerlingen af die gaan naar categorische scholen, waar men ook nog geheel categoriaal denkt. Zij zijn daar zelfs nog behept met de vooroordelen die er over de middenschool leven. Ik ken een voorbeeld van een meisje dat van de middenschool afging en op het atheneum terecht kwam. Daar werd ze de eerste tijd echt aan de tand gevoeld om te zien wat ze ervan bakte. Ze is uiteindelijk na twee jaar keurig geslaagd, maar ze heeft het wel geweten. Dat is de moeilijkste positie van de huidige middenscholen; zij moeten steeds bewijzen dat ze goed onderwijs geven. En dat terwijl het 'ander' onderwijs is met andere doelen en dat sluit natuurlijk niet aan bij het oude onderwijs met oude doelen. Maar ik hoop dat er in de toekomst zulke goede afspraken tussen basisonderwijs, voortgezet basisonderwijs en vervolgonderwijs (regionaal en plaatselijk) gemaakt zullen worden, dat die breuklijn zo zwak mogelijk zal zijn.

In dat breukvlak speelt de rapportage een belangrijke rol. Heeft de adviesraad daar al ideeën over? Jazeker. Wij denken, dat er een vademecum komt van het vervolgonderwijs waarin staat wat er van een leerling in een bepaalde stroom wordt verwacht. Verder moet er een profielbeschrijving komen, waarin van elke leerling staat over welke

kennis en welke vaardigheden hij beschikt. Bovendien houden we in een van onze adviezen een pleidooi om leerlingen zich daadwerkelijk te laten oriënteren op het door hen gewenste vervolgonderwijs. Ze zullen daarbij vooral moeten kennismaken met de leerstijl die van hen verwacht wordt. Hoe dat precies moet, zullen we in de adviesraad nog nader moeten formuleren.

Zal in de toekomst in het voortgezet basisonderwijs zowel het ibo-kind als het gym-kind even goed in de heterogene klas aan hun trekken kunnen komen?

Je krijgt een eerlijk antwoord: ik weet dat niet, ik hoop het. Men heeft in ieder geval ontdekt, dat het in de smalle range van lbo, mavo, havo mogelijk is. Maar de grote vraag is of het mogelijk is om leerlingen met zulke verschillende cognitieve begaafdheid als die van een lbo-kind en een gym-kind drie jaar met elkaar aan het werk te laten, dan wel dat er toch een zekere setting optreedt met name voor de cognitieve vakken als de vreemde talen of wiskunde. Ik weet het dus nog niet, maar ik weiger wel de uitspraak voor mijn rekening te nemen 'gedifferentieerd voortgezet onderwijs in de eerste drie jaar kan niet'. Hoogstens kan ik zeggen: ik, Jan Herman Meesters, kan het nog niet.

Bestaat er toch niet het gevaar, dat de directeurs van de toekomstige middenscholen zullen zeggen: de besten bij elkaar en de slechtsten bij elkaar en de rest is middenschool?

Dit moment van uitsplitsen zou ik zo lang mogelijk willen uitstellen. Pas als bewezen is, dat het echt niet anders kan, zou ik een zekere setting, dat wil zeggen homogenisering van leerlingen per vak willen toestaan. Maar ik zou daartoe niet te snel willen overgaan; ik beschouw dat toch als een vluchtponing.

Wat moet die toekomstige leraar/lerares in het VBaO kunnen?

Hij of zij moet in de eerste plaats goed in het vak zijn. Maar daar maak ik me niet zoveel zorgen over omdat in Nederland de volgens een bepaalde graad opgeleide leraar over het algemeen een goed vakman is. Daarnaast moet hij of zij nog een aantal andere dingen kunnen en doen. Hij of zij moet kunnen lesgeven met verschillende werkvormen en van de mogelijkheden op de hoogte zijn. En die leerkracht moet een pedagoog zijn met

voldoende pedagogische toerusting om de leerlingen te kunnen begeleiden.

Ik zou het eigenlijk zo willen zeggen: die toekomstige leraar/lerares moet zijn/haar vak zo goed beheersen, dat hij of zij tijd overhoudt om pedagoog te zijn.

Maar hoe kun je jonge mensen van 18 tot 22 jaar nu zo opleiden in vier jaar, dat ze dit allemaal kunnen?

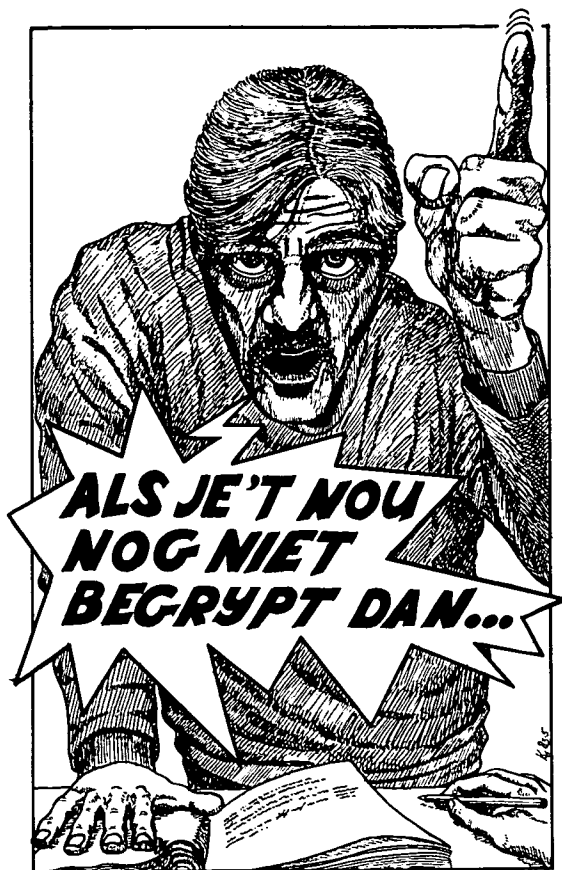
Vanaf het begin hebben de nlo's geprobeerd om die pedagogische component te integreren in de vakcomponent. En zo moet het ook; het is niet een kwestie van een apart boekje pedagogie leren. Ik hoop, dat de leraren op die nlo's in staat zijn om bij het geven van hun vak ook steeds aandacht te besteden aan de pedagogische kant ervan.

Kunt u daar een voorbeeld van geven?

Kijk, ik heb bijvoorbeeld een leraar wiskunde gehad, die zei: het is helemaal niet erg dat jullie niet opletten, want volgend jaar dan leg ik het weer uit. Ik weet nog dat ik daar ontzettend kwaad over was. Hij ging ervan uit dat je gewoon te stom was om wiskunde te leren en dat was dan een gegevenheid. Een ander voorbeeld: een kind komt te laat met het verhaal: mijn moeder was ziek. De leraar zegt: dat zal weer een smoes zijn. Ik weet uit eigen ervaring dat zulke opmerkingen heel schokkend voor leerlingen kunnen zijn. Veel leraren houden te weinig rekening met de leefomstandigheden van de leerling. Ook in de klas is het vaak moeilijk om zes uur lang naar de verhalen van de leraar te luisteren. Als er iets belangrijks gezegd wordt, ga je erover nadenken en daarna neem je gewoon weer verder deel aan het verhaal. Een opmerking als: 'en als je nou niet oplet, dan ...' vind ik eigenlijk een heel domme opmerking. Het kind heeft toch het recht om even niet op te letten. Ik bedoel maar.

Het begrip hebben voor de kinderen, het begeleiden van de situatie, het niet teveel verwachten van hen, hen stimuleren, dat versta ik onder een pedagogische aanpak.

Nou gaan we even op een andere stoel zitten. Veel leraren zullen zeggen dat zij dat al doen. Dat is dan natuurlijk prima, maar er zijn ook ervaringen dat leerlingen geschokt uit school thuiskomen. Als een leraar heeft gezegd 'als je dat nu nog niet begrijpt ...', dan is er een schok in het

vertrouwen gekomen. Pedagoog is voor mij op de eerste plaats: van kinderen houden en voor kinderen oneindig veel begrip opbrengen. Dit heeft natuurlijk ook wel grenzen, maar als we leerlingen willen begeleiden, dan moeten we ook met hen mee willen lopen en hen niet alleen verplichten met ons mee te gaan.

Pedagogie is niet het verkopen van software, nee hoor, het is ook voor kinderen de grenzen aangeven: 'en nou tot hier en geen stap verder'.

Maar hoe moet dat nou als die klassen steeds maar groter worden?

Dat wordt er niet eenvoudiger op. Je kunt geen absolute getallen stellen, maar hoe kleiner de klas hoe meer aandacht kun je de leerlingen geven. Ik denk nog aan die kleine gymnasiumklasjes van vroeger; daar kon je bijna met gesloten ogen de was doen. In grotere klassen wordt nog meer gevraagd van de pedagogische talenten. Juist daar heb je die pedagogische toerusting nodig, al is het alleen maar om geen fouten te maken. Ik blijf het

volhouden; een leraar zijn is meer dan een vakdocent zijn.

Maar is zo'n uitspraak niet ontzettend bedreigend voor mensen die al 25 jaar in het onderwijs zitten?

Ik ben het met je eens, dat je met mensen die zeggen 'zo heb ik het geleerd, zo moet het' weinig kunt beginnen. Maar ik heb altijd nog zoveel hoop in leraren, dat ze zoveel liefde hebben voor hun vak, waarin je kinderen een stuk verder in het leven helpt, dat de meeste het belang ervan zullen inzien.

Bent u niet wijs geworden door de uitholling van de geest van de Mammoetwet?

Ja natuurlijk, de brugklas was eigenlijk bedoeld als voorloper van het VBaO. Maar dat is al misgelopen in de Kamer, toen er drie soorten brugklassen kwamen, en er zijn ook scholen die de leerlingen met Kerst al determineren. Maar ik heb ook voorbeelden waar het anders kan, middenscholen en ook categoriale scholen, dus ik wens mij niet op te hangen aan voorbeelden waar het niet kan.

Is de ontwikkeling van het VBaO niet in strijd met de tendens die je hoort, dat het onderwijs zo vroeg mogelijk concreet moet zijn en de mogelijkheid moet bieden er iets mee te doen?

Het is opvallend, dat we nooit duidelijk uitspreken dat we met algemeen vormend onderwijs meestal alleen cognitief onderwijs bedoelen; alsof beroepsonderwijs niet algemeen vormend zou zijn. In de plannen voor het voortgezet basisonderwijs gaan we uit van een breder aanbod, waarin de leerlingen ook de mogelijkheid krijgen zich te oriënteren op wat ze met hun handen kunnen doen. Of dat voldoende zal zijn, weet ik natuurlijk niet. Dat dat voor sommige leerlingen te lang duurt, dat zal wel voor beide kanten gelden; een gymnasium-leerling moet misschien wel te lang met zijn handen bezig zijn.

Zullen de leerlingen toch niet op de eerste plaats aan zichzelf denken?

Natuurlijk zul je leerlingen hebben die vooral voor zichzelf opkomen, dat mag ook best, maar je mag in het onderwijs ook best inbrengen dat veel dingen moeten gebeuren voor anderen en met anderen. Dat zullen leerlingen ook best begrijpen, als je hen dat in de praktijk laat ervaren.

Maar het lerende in sociaal leren is voor leerlingen moeilijk concreet te maken.

Ja, maar leerlingen zullen best begrijpen dat je met zijn allen eerder een probleem oplost dan in je eentje, dat de een dit ziet en de ander dat. Bovendien zal dan blijken, dat het maar weinig voorkomt dat één leerling steeds maar slecht is in alles. Als je nu kijkt op het lbo, waar ze werken met drie niveaus, dan zitten die leerlingen altijd verdeeld.

Ik vind het ook beter dat meisjes en jongens elk apart zitten want met jongens heb je niets anders dan last.